

Research Paper

The Period of Temporary Detention in Iran and Arab Countries (Egypt, Saudi Arabia and Lebanon)

Hadi Rostami¹ , Ali Molabeigi² , Hasan Bavi³

¹ Assistant Professor of Law, Faculty of Humanities, Bu Ali Sina University, Hamadan, Iran.

² PhD Student in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran.

³ Master of Criminal Law for Children and Adolescents, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran.

 10.22080/LPS.2022.22690.1287

Received:

November 26, 2021

Accepted:

January 14, 2022

Available online:

February 14, 2022

Keywords:

Comparative law, Temporary detention, Security-oriented criminal policy, Dignity-oriented criminal policy,

Abstract

One of the goals of criminal procedure is to protect the right to liberty. Temporary detention is a violation of this right, which in the present study is examined for a maximum period of time in the light of criminal policy findings. Some countries, under the influence of security-oriented criminal policies, consider the accused as a dangerous enemy and violate his right to liberty under the pretext of providing maximum security to the society and increase the maximum period of temporary detention or indefinite detention. The approach of Saudi and Lebanese Laws, in terms of not setting a maximum period of temporary detention in criminal investigations, is influenced by the security model of criminal justice and expediency. In these systems, the judiciary has full authority at its discretion to achieve the good of the offender and the victim. It can also violate the right to liberty. In this case, the atmosphere of the criminal justice system will take on the color and smell of security, and criminal policy will move towards the dehumanization of the criminal response. Contrary to the above view, the adoption of a tolerant criminal policy with a little tolerance in Egypt and Iran has led to a shorter maximum detention period. From an interactionist criminological point of view, which views criminal justice institutions as labeled institutions and processes, this reduces criminal intervention and, as a result, defendants are less likely to face criminal labeling. However, in some countries, such as Egypt and even Iran, sparks of security-oriented criminal policy have prevailed in the legal system that have empowered the political authority to detain individuals without maximum detention. This article seeks to discover the strengths and strengthen them and find the

*Corresponding Author: hadi rostami

Address: Assistant Professor of Law, Faculty of Humanities, Bu Ali Sina University, Hamadan, Iran.

Email: h.rostami@basu.ac.ir

Wandering criminal policy

weaknesses and reduce them by analytical and descriptive methods, and therefore can be effective in improving criminal policy.

Extended abstract

1. Introduction

One of the most important principles governing the criminal law is the principle of innocence, according to which a defendant is presumed innocent until the guilty is proven in a fair and just trial. Despite the great efforts made, the need to prevent the accused from escaping and colluding, and from the violation of the rights has led most of the countries to allow the accused to be released and issue a warrant for his arrest. A temporary detention order means the deprivation of the liberty of the accused and his imprisonment during all or part of the preliminary investigation by the judicial authority (Mansouri, 2009: p. 32). A look at the regulations of different countries regarding temporary detention shows many differences both in terms of detention conditions and time. These differences, based on different ideologies of thought that exist between countries, lead to the accused's deprivation of freedom. Therefore, based on the regulations and the period of temporary detention, the type of criminal policy governing each country can be understood. The present article examines this issue in Iran, Saudi Arabia, Lebanon and Egypt and tries to analyze and evaluate the approaches of these countries based on criminology, victimology and, most importantly, criminal policy.

2. Methodology

The research method includes an analysis of the legislative approaches of the legislators of the four Islamic countries

regarding the time period of temporary detention, based on which the type of qualitative content analysis can be used to understand the type of criminal policy governing those countries. Studying based on such an approach can pave the way for discovering the strengths and weaknesses of these countries.

3. Findings

The approach of Saudi and Lebanese Law in terms of not setting a temporary detention ceiling in criminal investigations is influenced by the security-oriented model of criminal justice and expediency. In these systems, the judiciary has full authority at its discretion to achieve the good of the offender and the victim. It can also violate the right to liberty. In this case, the atmosphere of the criminal justice system will take on the color and smell of security, and criminal policy will move towards the dehumanization of the criminal response. Contrary to the above view, the adoption of a tolerant criminal policy in Iran and Egypt has led to a shorter period of temporary detention. This issue reduces criminal intervention from the perspective of interactionist criminology, which views the criminal justice system as institutions and processes. As a result of such an approach, defendants will be less likely to be labeled criminals.

4. Conclusion

Under the influence of security-oriented criminal policy, Egypt, Saudi Arabia, and Lebanon have had temporary detention in their legal systems. However, Iran does not have this type of temporary detention. In this regard, the position of the Iranian

legislature is closer and more in line with the principle of innocence, the right to liberty and some criminological requirements. The position of other countries is in grave violation of the principle and right enshrined in Article 9 and Article 14 of the International Covenant on Civil and Political Rights. However, this detention order in Iran and Egypt could be issued on the basis of political position and institution, which can be considered contrary to the principles of separation of powers and legality. Therefore, the special suggestions of this study based on the analysis of the approach of these four countries to the criminal justice policy of Iran are:

1. Determining the limit of the period of temporary detention in crimes that do not have a sentence of imprisonment or their imprisonment has no minimum (if possible one or two months and otherwise one year).

2. Keeping the accused in detention after the expiration of the legal deadlines for temporary detention is against the law, even under the pretext of not introducing a guarantor or posting bail. In these cases, the judicial authority must take the necessary steps to release the accused, including reducing the amount of bail to prevent the accused from being labeled and secure the criminal response to his accusation.

Funding

No special financial support has been provided for this project.

Authors' Contribution

All of the above authors have been actively and continuously involved in writing this article.

Conflict of Interest

The authors of this article undertake that the findings all belong to their research. Also, the authors of the article submitted to the Journal of Comparative Law Studies of Mazandaran University did not send it elsewhere for review or publication.

Acknowledgments

The authors thank the reviewers of this article for all their constructive guidance.

علمی پژوهشی

بازه زمانی بازداشت موقت در ایران و کشورهای عربی (مصر، عربستان و لبنان)

هادی رستمی^{*۱} ID، علی مولاییگی^۲ ID، حسن باوی^۳ ID

^۱ استادیار گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.
^۲ دانشجوی مقطع دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران
^۳ کارشناس ارشد حقوق کیفری اطفال و نوجوانان، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

doi 10.22080/LPS.2022.22690.1287

چکیده

یکی از اهداف آیین دادرسی کیفری، حمایت از حق بر آزادی است. بازداشت موقت نقض‌کننده این حق به شمار می‌رود که در پژوهش حاضر حداکثر مدت آن در پرتو یافته‌های سیاست‌گذاری جنایی بررسی می‌گردد. برخی از کشورها تحت تاثیر سیاست جنایی امنیت‌گرا، متهم را دشمن خطرناک پنداشته و حق آزادی او را به بهانه‌ی تأمین حداکثری امنیت جامعه نقض و حداکثر مدت بازداشت موقت را افزایش داده یا بازداشت بدون مدت در نظر می‌گیرند. رویکرد قوانین کشورهای همانند عربستان و لبنان از حیث عدم تعیین حداکثر مدت بازداشت موقت در تحقیقات جنایی، تحت تأثیر الگوی امنیت‌مدار عدالت کیفری و مصلحت‌گرایی به شمار می‌رود. در این نظام‌ها مقام قضائی طبق تشخیص خود و به منظور تحقق صلاح بزه‌کار و بزه‌دیده اختیار تام داشته و می‌تواند حق بر آزادی را مخدوش نماید؛ در این صورت فضای نظام عدالت کیفری، رنگ و بوی امنیتی به خود گرفته و سیاست جنایی از واکنش کیفری، به سمت انسانیت‌زدایی سوق می‌یابد. در مقابل دیدگاه بالا، اتخاذ سیاست جنایی تساهل‌گرا با کمی تسامح در کشورهای مصر و ایران موجب شده تا حداکثر مدت بازداشت موقت کمتری در نظر گرفته شود. این موضوع از نگاه جرم‌شناسی تعامل‌گرا که به تشکیلات دستگاه عدالت کیفری به عنوان نهادها و فرآیندهایی برچسب‌زن نگریسته، موجب کاهش مداخله کیفری شده و در نتیجه متهمان، کمتر در مواجهه با برچسب مجرمانه قرار می‌گیرند. با این وجود در بعضی از کشورها همانند مصر و حتی ایران، بارقه‌هایی از سیاست جنایی امنیت‌مدار در نظام حقوقی چیره شده که به مقام سیاسی صلاحیت داده که اشخاص را بدون تقید به حداکثر مدت، بازداشت کنند. این مقاله با روش تحلیلی و توصیفی، به دنبال کشف نقاط قوت و تقویت آن‌ها و یافتن نقاط ضعف و کاهش آن‌ها بوده و از این‌رو در بهبود سیاست جنایی، کارساز می‌تواند عمل نماید.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۰ آذر ۰۵

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۰ دی ۲۴

تاریخ انتشار:

۱۰ اسفند ۱۴۰۰

کلیدواژه‌ها:

حقوق تطبیقی، بازداشت موقت، سیاست جنایی امنیت‌مدار، سیاست جنایی کرامت‌مدار، سیاست جنایی سرگردان

* نویسنده مسئول: هادی رستمی

آدرس: استادیار گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه

ایمیل: h.rostami@basu.ac.ir

بوعلی سینا، همدان، ایران.

۱ مقدمه

این موضوع به خاطر تقابل حق آزادی متهم و حق امنیت جامعه بوده که بر مبنای آن حتی در اسناد بین‌المللی مانند ماده ۹ و بند (۲) ماده ۱۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (۱۹۶۶) به آن اشاره شده و با توجه به این اسناد، قرار بازداشت موقت در موارد خاص، استثنائی و مقید به بازه‌های زمانی خاص صادر می‌شود. از ره‌گذر این اسناد، تحول جدی در حقوق داخلی برخی کشورها در زمینه بازداشت موقت صورت پذیرفته، زیرا در طول چند دهه گذشته کمیته حقوق بشر سازمان ملل و دیوان اروپایی حمایت از حقوق بشر، به عنوان نهادهای ناظر بر اجرای اسناد بین‌المللی، با تفسیر مقررهای راجع به حقوق متهم، پیش‌بینی کردند که از جمله حقوق متهم آزادی موقت وی پیش از محاکمه است. از این‌رو عمل برخلاف این قاعده یعنی بازداشت موقت، باید مبتنی بر دلایل منطقی، قانونی، هم‌چون احتمال قوی به فرار متهم یا مخفی شدن وی و آن هم در جرایم مهم پیش‌بینی گردد (طهماسبی و گل‌ریز: همان). هم‌چنین بازداشت موقت باید حداکثر مدتی داشته باشد تا بعد از انقضای آن مقام قضائی ملزم به فک یا تخفیف آن شود. این موضوع مبنای پژوهش پیش‌رو است.

گرایش روزافزون به پژوهش‌های تطبیقی در سال‌های اخیر، حقوق کیفری را از مرکز توجه تحقیقات تطبیقی خارج کرده و در درجه دوم اهمیت قرار داده است. بدین‌سان بررسی مقررهای داخلی از راه تطبیق آن با نظام‌های حقوقی کشورهای دیگر به ویژه کشورهای مسلمان و عربی که نظام‌های حقوقی، اجتماعی و فرهنگی آن‌ها نزدیکی بسیاری با حقوق ایران داشته، نقاط قوت و ضعف را آشکار می‌نماید. تطبیق به معنی استفاده از تجربه‌های دیگر کشورها بدون صرف زمان و هرگونه هزینه دیگری است (خوشبخت، ۱۳۹۴، ص ۹). از این‌رو کم‌هزینه‌ترین و ساده‌ترین راه تقویت مقررهای داخلی، پژوهش‌های تطبیقی به شمار می‌رود. صدور قرار بازداشت موقت در موارد محدود و مذکور در قانون امکان‌پذیر بوده و قانون هر کشوری اصولی

نظم عمومی، امنیت حقوقی، امنیت اجتماعی و چگونگی تضمین آن‌ها از وظایف دولت‌ها محسوب می‌شود. جنبه‌های مختلف این وظیفه از جمله در چارچوب سیاست‌گذاری اجتماعی - کیفری تعیین و توسط نهادهای رسمی و گاه با مشارکت نهادهای جامعه‌ی به اجرا گذاشته می‌شود. گونه‌ی ارزش‌گذاری در عرصه فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و... و نحوی پاسداری از آن‌ها، به رویکرد سیاسی دولت‌ها به قدرت، آزادی، کرامت انسانی و در نهایت به گونه‌ی زمام‌داری آن‌ها باز می‌گردد که به طور معمول در سیاست جنایی متبلور می‌شود، زیرا سیاست جنایی است که چارچوب و چگونگی مداخله کنشی و واکنشی حاکمیت را در خلوت و حقوق خصوصی مردم مشخص می‌کند. بدین‌سان، بزه‌انگاری کیفری، اداری، انضباطی و...، از یک سو و پاسخ‌های واکنشی و کنشی از سوی دیگر، یک رسالت حاکمیتی است که با توجه به نوع نظام سیاسی حاکم از یک کشور به کشور دیگر متفاوت است (نجفی‌ابرنادادی، ۱۳۹۶، ص ۶۰۷). در این میان بازداشت موقت به عنوان یکی از واکنش‌ها و سنگین‌ترین قرار تأمین کیفری بوده که توسط دولت‌ها در حق متهم صادر می‌شود. این اقدام تأمینی در راستای سلب آزادی از متهم و زندانی کردن وی در طول تمام یا قسمتی از دادرسی صورت می‌گیرد. تعارض بازداشت موقت با اصل برائت و فرض بی‌گناهی متهم قبل از صدور حکم قطعی و هم‌چنین تضاد آن با برخی از یافته‌های سیاست جنایی باعث شده که برخی از حقوق‌دانان و جرم‌شناسان، پس از جنگ جهانی دوم، تحت تأثیر نظرات مکتب دفاع اجتماعی نوین، توجه خود را به این اقدام که تهدیدی بر علیه آزادی متهم به شمار می‌رود، معطوف دارند (طهماسبی و گل‌ریز، ۱۳۹۱: ۸۴). بر همین اساس بحث‌های نظری زیادی پیرامون آن به ویژه در خصوص انقضای مدت حداکثر آن و لزوم فک و تخفیف آن توسط مقام قضائی از سوی حقوق‌دانان مطرح شده است. حساسیت نسبت به

از این کشورها با انتقادهایی همانند تفسیربردار بودن آن در حقوق ایران، نقض اصل برائت و حق آزادی در عربستان و مصر رو به رو است.

در بررسی نظام‌های حقوقی کشورهای مورد مطالعه ملاحظه گردید که آن‌ها به طور کلی تابع دو نظام فکری متفاوت هستند. کشورهای مانند لبنان که سقف مدت بازداشت موقت را بر اساس نوع و درجه جرم تعیین می‌کنند و کشورهای مانند عربستان و مصر که سقف مدت بازداشت موقت را بر اساس مقام صادرکننده قرار بازداشت موقت تعیین می‌نمایند. البته با وجود چنین تفکیکی، در باب ایران باید گفت، ایران انطباق بیشتری با نظام اول داشته اما می‌توان بارقه‌هایی از انعکاس نظام دوم را نیز در مقرره‌های نظری و عملی آن یافت. بنابراین در باب نظام سیاست جنایی ایران در قبال بازداشت موقت باید از اصطلاح سیاست جنایی سرگردان بهره برد (نوربها، ۱۳۷۸: ۱۲۶).

با توجه به آن‌که بازداشت موقت با حق آزادی شخصی مرتبط بوده و اندیشمندان نیز در تعیین سقف مدت بازداشت موقت تابع دو نظام فکری متفاوت هستند، مقاله پیش‌رو به دو بخش تقسیم می‌گردد. بخش اول، بر مبنای نظامی است که سقف مدت بازداشت موقت را بر اساس نوع و درجه جرم تعیین می‌کند (۱) و بخش دوم، بر مبنای نظامی است که سقف مدت بازداشت موقت را بر اساس مقام صادرکننده قرار بازداشت موقت تعیین می‌نماید (۲). به این ترتیب در دو مبحث زیر بر مبنای دو نظام فکری گفته شده مدت قرار بازداشت موقت را بر مبنای سیاست جنایی و جرم‌شناسی مورد واکاوی و ارزیابی قرار می‌دهیم.

متفاوت برای آن در نظر گرفته و تطبیق چنین قوانینی باهم می‌تواند از یکسو نقاط قوت و ضعف هریک را تعیین و از سوی دیگر نوع نظام سیاست‌گذاری جنایی هر کشور را مشخص نماید.

پیرامون بازداشت موقت و تطبیق آن با نظام‌های حقوقی کشورهای خارجی مطالعه‌هایی متعددی در قالب مقاله و کتاب صورت گرفته است. آنچه پژوهش حاضر را متمایز می‌نماید؛ آن است که برخلاف پژوهش‌های دیگران که تمرکز خود را بر روی کشورهای غربی^۱ و یا اسناد بین‌المللی^۲ قرار داده‌اند، این مقاله از یکسو محدوده مطالعه خود را بر بازه زمانی بازداشت موقت (حداکثر مدت آن) قرار داده و از سوی دیگر جنبه تطبیقی خود را به کشورهای عربی اختصاص داده است. بی‌گمان، نظام حقوقی کشورهای مسلمان به خاطر هم‌گرایی با شریعت، سنت اسلامی و حقوق بشر منبع مناسب‌تری برای تطبیق به شمار می‌روند (علی‌پور و یک‌رنگی، ۱۳۹۶، ص ۱). از این‌رو پژوهش حاضر به دنبال کاوش میزان لحاظ حقوق متهم و بزه‌دیده در گستره مدت بازداشت موقت در قانون کشورهای مورد مطالعه با یک رویکرد و روش تحلیلی و توصیفی است.

پرسش اصلی پژوهش پیش‌رو آن است که مدت بازداشت موقت در ایران و کشورهای مورد مطالعه در تقارن با سیاست جنایی، جرم‌شناسی و بزه‌دیده‌شناسی چگونه بوده و نبود مدت زمان مشخص در برخی از این کشورها را چگونه می‌توان ارزیابی نمود؟ برای پاسخ به این پرسش باید چنین گفت که در بین کشورهای مورد مطالعه، عربستان و مصر بازداشت موقت بدون مدت را وارد نظام حقوقی خویش نموده که از منظر مخالفت با حق آزادی، هنجارهای جهانی و نیز یافته‌های جرم‌شناسی قابل انتقاد است. مدت بازداشت موقت در هر يك

۱. نک: تقی‌زاده، محرم، مطالعه تطبیقی قرار بازداشت موقت در حقوق ایران و فرانسه، کارآگاه، شماره ۳۹، سال نهم، تابستان ۱۳۹۶، صص ۱۰۶-۱۲۲.

۲. نک: طهماسبی، جواد و گل‌ریز، امین، بررسی تطبیقی بازداشت موقت در مقررات و رویه دادگاه‌های کیفری

۲ تأثیر شدت جرم بر اتخاذ نوع سیاست جنایی در قرار بازداشت موقت

شدت، نوع و درجه جرم در برخی از نظام‌های حقوقی به معنی دشمنی بیشتر تعبیر گردیده و در واکنش به آن، مدت بازداشت موقت متهم را همراه با افزایش درجه جرم، می‌افزایند. در تعیین مدت بازداشت موقت، ایران و لبنان تابع نظام نوع و درجه جرم هستند. راه‌های بازداشت موقت متهم در ایران به موجب قانون آیین دادرسی کیفری (۱۳۹۲) دشوارتر شده است؛ به نحوی که بازداشت موقت الزامی حذف و موارد تجویز آن محدود گردیده است. قانون مذکور برای بازداشت موقت بازه‌های زمانی را به عنوان سقف مدت مجاز در نظر گرفته که به اعتبار شدت و اهمیت مجازات متفاوت می‌گردد. همین رویکرد، در قانون اجرائیات جنایی لبنان مورد توجه قرار گرفته است.

۲٫۱ جرایم مهم (جنایات)

جرایم مهم در نظام حقوقی ایران، جرایم مذکور در ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک و در نظام حقوقی لبنان همان جنایات^۱ هستند. مدت بازداشت موقت در نظام حقوقی ایران بنا به تصریح ماده ۲۴۲ ق.آ.د.ک در جرایم موضوع ماده ۳۰۲ به عنوان جرایم مهم این نظام حقوقی تا دو ماه است و بعد از آن بازپرس

ملزم می‌شود که قرار بازداشت موقت را فک و قرار خفیف‌تری اتخاذ نماید؛ مگر این‌که بعد از انقضای این مدت پرونده منتهی به تصمیم نهایی در دادسرا نشود. این در حالی است که در نظام حقوقی لبنان به موجب مواد ۱۰۷ و ۱۰۸ قانون اجرائیات جنایی مصوب ۲۰۰۱ میلادی، این مدت تا شش ماه بوده و مقام قضائی می‌تواند با احراز ضرورت حاد، آن را برای یک بار تمدید نماید که در این صورت تا یک سال خواهد بود. پس تا این مرحله، موضع قانون ایران نسبت به قانون لبنان به اصول دادرسی و حقوق بشری نزدیک‌تر است، زیرا مدت کمتری را برای بازداشت در نظر داشته و در گام نخست مقام قضائی را مکلف به فک یا تبدیل قرار تأمین کیفری نموده، ولی قانون‌گذار لبنان مدت بیشتری در نظر گرفته و به مقام قضائی اجازه تمدید آن را اعطا نموده است. این امر حق آزادی شخصی را که از اساسی‌ترین حقوق بشریت شناخته می‌شود به شدت مخدوش می‌سازد. نظام حقوق کیفری ایران از این حیث با الگوی کرامت‌مدار عدالت کیفری^۲ مطابقت بیشتری داشته، زیرا در الگوی کرامت‌مدار، غلبه با ملاحظه‌های حقوق بشری و تشریفات دادرسی عادلانه بوده که می‌توان آن را در موضع قانون‌گذار به دلیل کاهش مدت بازداشت موقت و الزام مقام قضایی به فک یا تخفیف قرار ملاحظه نمود.^۳ این در حالی است که نظام حقوقی لبنان در این مرحله، بیشتر به الگوی امنیت‌مدار عدالت

موانع آن است که دادگاه برای محکوم کردن شخص باید موانع متعددی را طی نموده، زیرا اصل بر برائت است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۶: ۲۲). در مقابل عدالت کیفری امنیت‌مدار قرار دارد. در این رویکرد، کارکرد اولیه مراجع قضایی مجازات و محکوم کردن بزه‌کاران است. تشدید سخت‌گیری، اقدام‌های مداخله‌گر ضابطین و دادسرا به بهانه یا به استناد مبارزه با جرم توجیه می‌شود. در این الگو، تخفیف و گذشت جای خود را به سخت‌گیری و مبارزه قهرآمیز می‌دهد. هم‌چنین مبارزه با جرم و سرکوب بزه‌کاران، محکومیت و مجازات حتی افراد بی‌گناه را هم توجیه می‌کند. از آن‌جا که امنیت در این رویکرد مهم‌ترین دغدغه به شمار می‌رود، از این رو سلب آزادی بی‌گناهان هم قابل توجیه است (آشوری و رحمت، ۱۳۹۳، ص ۷).

۱. جنایات جرایمی هستند که مستوجب یکی از مجازات‌های اعدام، کارهای دشوار ابدی، حبس ابد، کارهای دشوار موقت ۳ تا ۱۵ سال و حبس موقت ۳ تا ۱۵ سال باشد (ماده ۴۰ قانون عقوبات لبنان شماره ۳۴۰ مصوب ۱۹۴۳/۰۳/۰۱ با آخرین اصلاحات).

۲. ن.ک: آشوری و رحمت، ۱۳۹۳: صص ۶ - ۷.

۳. در بحث عدالت کیفری می‌توان به دو نوع نظام «کرامت‌مدار» و «امنیت‌مدار» اشاره کرد. در الگوی کرامت‌مدار، غلبه با ملاحظات حقوق بشری بوده و تشریفات دادرسی عادلانه پررنگ است. الگوی عدالت کیفری کرامت‌مدار را به یک الگوی «مسابقه دو میدانی با مانع» تشبیه کرده‌اند که پیروزی در آن مستلزم عبور از موانع مختلف است. مراد از

اذعان می‌دارد: «در هر صورت در جرائم موجب مجازات سلب حیات مدت بازداشت موقت از دو سال و در سایر جرائم از یک‌سال تجاوز نمی‌کند». قانون‌گذار به موجب این ماده حداکثر مدت بازداشت موقت در جرائم مهم و غیرمهم مشخص نموده که بعد از اتمام آن، مقام قضائی با تکلیف قانونی الزامی فک قرار و تخفیف آن مواجه می‌شود. این بدان معناست، حتی در صورتی که حداقل جرم انتسابی به متهم بیش از یک سال باشد، نمی‌توان او را بیش از یک سال در بازداشت نگه داشت.

اصل بر این است که حداکثر مدت بازداشت موقت در نظام حقوقی لبنان در جنایات، با احراز ضرورت حاد نباید بیش از دوازده ماه طول بکشد و بعد از انقضای آن مقام قضائی مکلف به فک قرار است؛ اما استثناهایی مانند قتل‌های جنائی^۲، جرائم مواد مخدر جنائی، جرائم علیه امنیت جنائی، جرائم دارای خطر فراگیر جنائی بر این اصل وارد شده است (لطفی جمعه، ۱۴۴۱، ص ۹۰) که در این نوع جرایم قاضی ملزم به فک قرار نبوده و می‌تواند حداکثر مدت بازداشت موقت را تمدید نماید. قانون ضمن این‌که این موارد را از قاعده بالا مستثنا نموده، حداکثر مدت برای بازداشت متهم تعیین نکرده است. از این‌رو در این جرائم، بازداشت موقت بدون مدت خواهد بود و دیگر قاضی با تکلیف فک یا تخفیف قرار مواجه نخواهد بود. در این صورت اصل برائت متهم و حق آزادی او به شدت به مخاطره افتاده و به خاطر همین قانون‌گذار لبنان به موجب ماده‌ی ۱۱۵ این حق را برای متهم به رسمیت شناخته تا او بتواند درخواست آزادی خود را به قاضی تحقیق ارسال نماید. در این صورت درخواست متهم به مدعی خصوصی ابلاغ شده و ظرف ۲۴ ساعت این درخواست باید به دادستان به منظور اظهارنظر ارسال گردد. دادستان ضمن اظهارنظر، پرونده را نزد قاضی تحقیق می‌فرستد. قاضی تحقیق نیز به محض دریافت پرونده از دادستان، باید اظهارنظر کند. این

۲. منظور از جرایم جنائی جرایمی هستند که در تقسیم‌بندی مشمول جنایات بوده و شامل جنحه و یا خلاف نشوند.

کیفری نزدیک‌تر شده؛ زیرا مدت بازداشت موقت بیشتری را در نظر گرفته و مقام قضائی بعد از مدت بیشتری با الزام فک یا تخفیف قرار تامین کیفری مواجه می‌شود و این موضوع مطابق با رویکردهای سخت‌گیرانه و افزایش میزان مداخله مقام‌های قضایی در رویکرد امنیت‌گرا است.

حال اگر مدت بازداشت سپری گردد، ولی هم‌چنان علل موجه^۱ برای ابقای قرار وجود داشته باشد؛ در این صورت، با توجه به لزوم تأمین امنیت بزه‌دیده برای حمایت از جان بزه‌دیده (شاکلی) و خانواده او در قانون ایران و لبنان چه راه‌کارهایی می‌توان یافت؟ طبق قانون ایران، در این حالت، بازپرس با ذکر علت‌های موجب بازداشت متهم، قرار بازداشت موقت را ابقاء و موافقت دادستان را جلب می‌کند (ماده‌ی ۲۴۲ ق.آ.د.ک).

ابقای متهم در بازداشت در این مرحله (بعد از انقضای مدت دو ماه) محدود به حداقل مجازات جرم انتسابی به متهم بوده و مقام قضائی در این مرحله نمی‌تواند متهم را بیش از آن به عنوان حداکثر مدت قانونی بازداشت موقت، در بازداشت موقت نگه دارد. شایان ذکر است که در حقوق ایران لزوم جلب موافقت دادستان برای ادامه و ابقای قرار بازداشت موقت متهم، نوعی حمایت کیفری شکلی از او به لحاظ تضمین حقوقش در پرتو اصل برائت و حق بر آزادی می‌باشد (توکلیان، ۱۳۹۴، ص ۴۸). با توجه به تراکم پرونده‌ها در مراجع قضائی ایران، اگر حداکثر مدتی که قانون پیش بینی نموده برای انجام تحقیقات و کشف حقیقت لازم و کافی نباشد و از یک‌سو مقام قضائی برای تکمیل تحقیقات به مدت زمانی بیشتر نیاز داشته باشد و از سوی دیگر حداقل مجازات آن جرم نیز اجازه تمدید مدت بازداشت را به مقام قضایی بدهد، آیا در این صورت قانون به منظور تضمین حقوق متهم و جامه عمل پوشاندن به حق آزادی و اصل برائت، برای این اختیار سقف زمانی مشخص نموده است؟ ماده مذکور در ادامه

۱. بند پ ماده‌ی ۲۳۸ قانون آیین دادرسی کیفری ایران

حداکثر مدت بازداشت موقت به عنوان آخرین مرحله، یک سال تعیین شده و بعد از اتمام آن مقام قضائی به فک و تخفیف قرار تامین کیفری ملزم می‌شود.

در نظام حقوقی لبنان انجام تحقیقات مقدماتی تمام جرائم بر عهده قاضی تحقیق^۱ است. بعد از این که این مقام از متهم بازجویی کرد، قرار بازداشت موقت متهم را صادر می‌کند. این موضوع به شرطی است که او یکی از بندهای زیر را احراز نماید: ۱. جرم انتسابی مجازات حبس بیش از یک سال داشته باشد؛ ۲. یا این که سابقه محکومیت کیفری به جنایت یا حبس بیش از سه ماه (تا یک سال) بدون تعلیق اجرای مجازات داشته باشد. طبق ماده‌ی ۱۰۸ قانون لبنان، حداکثر مدت بازداشت موقت در جرائم جنحه‌ای^۲ نباید بیش از دو ماه گردد و بعد از آن قاضی تحقیق باید قرار را فک نماید؛ البته این مدت را در صورت احراز ضرورت شدید می‌توان حداکثر تا یک بار دیگر تمدید نمود. شایان ذکر است، این ماده موردی که متهم سابقه محکومیت کیفری به حبس بیش از یک سال داشته باشد را استثنا نموده است؛ بدون این که برای این مورد سقف زمانی برای بازداشت متهم در نظر گرفته باشد (العزای، ۲۰۲۰، ص ۷۸). به همین خاطر فضای نظام عدالت کیفری، رنگ و بوی امنیتی به خود گرفته و سیاست جنایی به سمت انسانیت‌زدایی از قواعد و مقررات حقوقی سوق داده شده است. این چنین آرمان‌خواهی نظام حقوق بشر، در لابه‌لای تشکیلات نظام کیفری امنیت‌مدار، به نظریه‌های کم‌رنگ و فاقد اجرا تبدیل می‌شود. همچنین با توجه به حالت استثنایی داشتن قرار بازداشت موقت و گسترش آن بر جرایم غیرمهم نشان از «اقتدارگرایی سیاست جنایی، تسلط کامل و احاطه دولتی بر پدیده‌های مجرمانه و نحوه برخورد با آن‌ها را نشان می‌دهد» (اکبری و قناد، ۱۳۹۵، ص ۱۴۲). چنین عملکردی نمونه پیش‌روی

اظهارنظر می‌تواند مطابق یا مخالف نظر دادستان باشد (المعتصم بالله، ۲۰۱۲، ص ۲۱۴). بنابراین امکان بازداشت موقت بدون مدت در نظام حقوقی لبنان، رنگ و بوی سیاست جنائی امنیت‌گرا که حقوق متهم در آن به بهانه‌ی پاسداری از امنیت جامعه پایمال گردیده، به مشام می‌رسد. به نظر اتخاذ چنین سیاست جنائی در این نظام قضائی از ترس حاکمیت از متهم، عجز کنترل و عدم دستیابی به او ناشی می‌گردد.

۲،۲ جرایم غیرمهم (جنحه‌ها)

جرایمی که در صلاحیت دادگاه کیفری دو یا دادگاه جنحه‌ای بوده، جرایم غیرمهم شناخته می‌شوند. حداکثر مدت بازداشت موقت چنین جرایمی (غیر از جرائم موضوع ماده‌ی ۳۰۲) در نظام حقوقی ایران بنا به تصریح ماده‌ی ۲۴۲ ق.آ.د.ک تا یک ماه می‌باشد. بعد از انقضای این مدت چنانچه پرونده متهم منتهی به تصمیم نهایی نشود، مقام قضائی مکلف به فک یا تخفیف قرار تامین کیفری خواهد بود. طبق آن ماده، مقام قضائی با ذکر علت‌های مزبور، قرار بازداشت موقت را به عنوان مرحله دوم حداکثر تا مدت دیگری می‌تواند ابقاء و مراتب را به متهم ابلاغ و موافقت دادستان را جلب نماید.

طبق ماده‌ی ۲۴۲ ق.آ.د.ک، پس از پایان یافتن حداکثر مدت بازداشت موقت در مرحله اول و به فرض این که بازداشت متهم ادامه یابد و هم‌چنان عوامل ضروری برای استمرار بازداشت متهم وجود داشته باشد، مقام قضائی با الزام قانونی فک و تخفیف قرار، مواجه نشده و می‌تواند حداکثر مدت بازداشت مرحله اول را به مدت یک ماه دیگر تمدید نماید، به نحوی که از حداقل مجازات حبس مقرر در قانون برای آن جرم تجاوز نکند. طبق ادامه ماده مذکور در هر صورت همه جرائم به غیر از جرایم موجب مجازات سلب حیات، مدت بازداشت موقت نباید از یک سال تجاوز بکند. در این نوع از جرایم

۱. در حقوق ایران معادل بازپرس است.

۲. حبس همراه با کار تا ۳ سال، حبس ساده تا ۳ سال و جزای نقدی از پنجاه هزار تا دو میلیون لیره لبنانی (مواد ۴۲، ۵۱ و ۵۳ قانون عقوبات لبنان).

مدتی بیش از سقف زمانی قانونی-هرچند با قرار کفالت یا وثیقه- را تجویز نموده است. این موضوع موجب می‌شود که اصل تناسب^۳ به خطر افتاده و مقام قضائی در تعیین وجه‌الکفاله یا مبلغ وثیقه با اعمال سلیقه، مقداری را انتخاب نماید که متهم از تأمین آن عاجز گردد. نتیجه چنین موضوعی آن است که متهم تا زمان مجهول در بازداشت باقی مانده و منجر به سلب آسایش جامعه و سایه افکندن سیاست جنائی امنیت‌گرا بر نظام حقوقی کشور می‌گردد. این در حالی است که بقا و حفظ یک جامعه همواره در گرو امنیت و آرامش روحی و روانی شهروندان است و یک جامعه‌ی سالم نیازمند تضمین فضای امن زندگی است. از این‌رو قرار تأمین جدید باید قراری بوده که متهم قادر به فراهم کردن آن باشد.

۲،۳ تقابل امنیت‌گرایی با مسؤولیت نقصان یافته در قبال جرایم کودکان

مخاطب حقوق کیفری در تشخیص مسؤولیت، شخصی فهیم است که به لحاظ سنی، عقلی و عاطفی توانایی پاسخ‌گویی به اعمال مجرمانه خود را داشته باشد. این توانایی با تحقق بلوغ سنی، عقلی و عاطفی دفعتاً ایجاد نمی‌شود. بدین معنی که بین شروع سن مسؤولیت کیفری و تحقق مسؤولیت کیفری تام، نوعی مسؤولیت کیفری نقصان یافته وجود دارد. مقنن در قانون جدید مجازات اسلامی، با پذیرش مسؤولیت کیفری نقصان یافته در جرایم تعزیری برای کودکان و نوجوانان، سه مرحله زمانی را پس از تحقق بلوغ شرعی (شروع مسؤولیت کیفری) تا سن هجده سالگی به عنوان مسؤولیت کیفری کامل، در نظر گرفته است. (مؤذن‌زادگان، ۱۳۹۲: ۴) بر این اساس، کودکان و نوجوانان در جرایم تعزیری

سیاست جنایی است که با گسترش دامنه مداخله خود، اصل کلی تحدید پیشرفت حقوق کیفری را زیر سوال می‌برد.

در حقوق ایران حداکثر مدت بازداشت موقت در مرحله دوم، حداقل مجازات حبس جرم ارتكابی است. چگونگی محاسبه حداکثر مدت بازداشت موقت در جرائمی که مجازات آن‌ها حبس نبوده یا این‌که مجازات حبس آن فاقد حداقل باشد، در قانون آیین دادرسی کیفری ذکر نشده است (نام‌دار، ۱۳۹۵، ص ۶۷). این موضوع با رویکرد ابهام‌گرایانه خود موجب صدور و ایجاد رویه‌های متفاوت در قرار بازداشت موقت گردیده که مخالف با عدالت و انصاف خواهد بود. از این‌رو نظریه مشورتی اداره حقوقی قوه قضاییه در این خصوص تصریح می‌دارد: «در مواردی که مجازات قانونی جرم، غیر از حبس بوده یا مجازات حبس فاقد حداقل باشد، از شمول ماده‌ی ۲۴۲ قانون آیین دادرسی کیفری خارج است و اتخاذ تصمیم در مورد نوع قرار تأمین با لحاظ اصول کلی مربوط به قرارهای تأمین، از جمله اصل تناسب با قاضی خواهد بود»^۱.

نظریه بالا، جرائم فاقد مجازات حبس را از شمول ماده‌ی ۲۴۲ خارج نموده و از یک‌سو با حذف حداکثر مدت برای بازداشت موقت و از سوی دیگر با معاف نمودن قاضی از فک یا تخفیف قرار بازداشت، واجد ایراد بوده، زیرا زمینه‌ساز تشتت آراء خواهد شد. در کنار نظریه بالا می‌توان به نظریه مشورتی دیگری از اداره حقوقی قوه قضاییه اشاره نمود و آن را مورد تحلیل آسیب‌شناسانه قرار داد: «... اگر مجازات جرمی دو تا ده سال حبس باشد، می‌توان متهم را یک سال با قرار بازداشت موقت و یک سال دیگر با قرار کفالت یا وثیقه بازداشت نمود»^۲. این بند از نظریه، به نحوی از انحاء، بازداشت موقت متهم برای

۳. اصل تناسب به معنی توجه به اهمیت بزه، دلایل توجه اتهام، سوابق متهم و میزان ضرر و زیان وارد شده است (گلدوست جویباری، ۱۳۹۸، ص ۱۶۹).

۱. نظریه مشورتی اداره حقوقی قوه قضاییه شماره ۷/۹۴/۹۲۸ مورخ ۱۳۹۴/۴/۱۳ ر.ک به (رحیمی و رحیمی دهسوری، ۱۳۹۷، ص ۲۴۷).

۲. بند ب نظریه مشورتی اداره حقوقی قوه قضاییه شماره ۷/۹۴/۹۲۸ مورخ ۱۳۹۴/۴/۱۳ ر.ک به (همان، ص ۲۴۷).

بر شدت و قوت سیاست امنیت‌گرایی در این حوزه است. تبعیت از الگوی واکنش کیفری کرامت‌مدار در هر دو نظام حقوقی ایران و لبنان مشاهده می‌شود. چون در هر دو نظام، محل نگهداری متهم از بزرگسالان افتراقی‌سازی شده است که دلیل بر اهمیت نظام حقوقی و حمایت آن از کرامت این گروه از متهمان دارد.

۳ تأثیر جایگاه قضائی و سیاسی بر اتخاذ نوع سیاست جنایی در قرار بازداشت موقت

مقام‌های قضائی در برخی از نظام‌های حقوقی صلاحیت دارند که واکنش کیفری از جمله بازداشت موقت متهم را حسب تشخیص خود انتخاب و اجرا کنند. کشورهای مصر و عربستان از حیث تعیین مدت بازداشت موقت تابع این نظام می‌باشند؛ ولی در نظام حقوقی ایران نیز آثار و بارقه‌هایی از این نوع نظام مشاهده می‌شود. بنابراین بازداشت موقت متهم در این دو کشور و با کمی تسامح ایران، به خاطر تطابق با رویه بین‌المللی و نظام‌مند نمودن نهاد بازداشت موقت، سعی داشته‌اند تا حد امکان آن را محدود به مدت‌های معین نمایند.

۳،۱ سایه سیاست جنائی امنیت‌گرا بر صلاحیت مقام تحقیق^۱

در نظام حقوقی مصر و عربستان حداکثر مدت بازداشت موقت حسب مقام صادرکننده متفاوت است. بند اول ماده‌ی ۲۰۱ قانون اجرائیات جنائی مصر (۲۰۰۶)، به صراحت اعلام می‌دارد: «دادستان یا نماینده او می‌تواند متهم را برای مدت حداکثر چهار روز از تاریخ دستگیری یا ارجاع، بازداشت نماید». طبق ماده‌ی ۱۱۳ قانون اجرائیات جزائی عربستان

پس از رسیدن به سن بلوغ با وجود آغاز مسؤولیت کیفری، بلافاصله متحمل مسؤولیت کیفری کامل هم‌چون بزرگسالان نشده؛ بلکه پس از گذشتن از سه بازه سنی نه تا دوازده سال، دوازده تا پانزده سال و پانزده تا هجده سال تمام شمسی به تدریج وارد دوره مسؤولیت کیفری کامل خواهند شد. در این سه دوره مسؤولیت کیفری افراد مزبور، نقصان یافته تلقی شده است.

طبیعی است که واکنش کیفری به افراد دارای مسؤولیت نقصان یافته در مرحله تحقیقات از جمله در قرار تأمین کیفری هم باید از واکنش نسبت به بزرگسالان متفاوت باشد. با توجه به این‌که این اشخاص از لحاظ خطر برای جامعه نسبت به بزرگسالان از حالت خطرناکی کمتری رنج می‌برند، با رعایت اصل شخصی‌سازی تحقیقات انتظار می‌رود که قانون از حیث حداکثر مدت بازداشت نیز مقررهای افتراقی در نظر بگیرد. ولی متأسفانه این چنین نیست و بازداشت این گروه از حیث حداکثر مدت نیز همانند بزرگسالان است. این در حالی است که در نظام حقوقی لبنان حداکثر مدتی که قاضی می‌تواند کودک را بازداشت نماید، یک هفته است و بعد از اتمام آن قاضی ملزم به فک قرار می‌باشد. به موجب ماده‌ی ۳۵ قانون حمایت کودکان معارض با قانون و در معرض خطر کودکانی که به سن دوازده سال تمام رسیده و متهم به ارتکاب جرم حداقل دارای مجازات یک سال حبس باشند را می‌توان بازداشت نمود.

از حیث امکان بازداشت موقت کودکان در ایران فقط نوجوان ۱۵ تا ۱۸ سال و در لبنان ۱۲ تا ۱۸ سال را می‌توان بازداشت نمود که نشانگر این است که در کشور ایران اشخاص زیر ۱۵ سال از حیث سیاست امنیت‌گرایی فاقد خطر برای جامعه هستند ولی در نظام حقوقی لبنان حتی اشخاص ۱۲ سال نیز برای جامعه خطرناک به حساب آمده و به خاطر همین بازداشت موقت آن‌ها را تجویز کرده که دلیل

۱. (بازپرس، دادستان و دادیار)

چهل روز بوده و با انقضای آن مقام قضائی ملزم به فک یا تخفیف قرار تأمین کیفری است.

امکان تمدید مدت بازداشت و معافیت مقام قضائی از الزام قانونی دائر بر فک یا تخفیف قرار بازداشت در دو نظام حقوقی بالا به معنی تبدیل شدن تأمین امنیت به هدف اولیه و والای سیاست جنایی است که در آن، فرآیند واکنش کیفری متناسب با این موضوع اتخاذ می‌شود و در این صورت دورنمای سیاست جنایی از اصلاح، تربیت و بازپروری بزه‌کاران تبدیل به سزادهی، سرکوبی مجرمین و سلب توان بزه‌کاری آن‌ها خواهد شد.^۴ بر این اساس نظام کنترل اجتماعی، چه از بُعد مداخله در وضعیت ماقبل جنایی به عنوان عملکرد کنشی پیشگیری از جرم و چه از بُعد واکنش کیفری و اعمال مجازات، بر مبنای رویکردی امنیت‌گرا به سمت عدم تسامح و تساهل^۵ در قبال رفتارهای مجرمانه و گاه منحرفانه حرکت خواهد نمود.

اگر حداکثر مدت قانونی بازداشت موقت منقضی ولی تحقیق به سرانجام نرسیده و مقام تحقیق

مصوب ۱۴۳۵ ه.ق، قاضی تحقیق می‌تواند متهم را تا پنج روز به صورت موقت بازداشت کند. در صورتی که ضرورت تمدید مدت مذکور تشخیص داده شود، مقام تحقیق در مصر باید قبل از انقضای آن، پرونده را نزد قاضی جزئی^۱ مطرح کند تا در خصوص این امر حسب تشخیص خود بعد از استماع اظهارات دادستان و متهم، رأی صادر نماید. اما طبق بند اول ماده ۱۴۲ قانون اجرائات جنائی، حداکثر مدت بازداشت موقت متهم پانزده روز است؛ ولی قاضی تحقیق^۲ می‌تواند قبل از اتمام مدت مذکور و با استماع اظهارات دادستان و متهم، بازداشت موقت را برای یک یا چند مدت مشابه تمدید نماید؛ به نحوی که مجموع مدت‌ها بیش از چهل و پنج روز نشود. در کشور عربستان به موجب ماده ۱۱۴ قانون اجرائیات جنائی، مقام تحقیق قبل از این که مدت پنج روزه تمام شود، باید پرونده را نزد رئیس هیئت تحقیق^۳ یا دادستان، مطرح نموده تا مقام مذکور در خصوص آزادی متهم یا تمدید بازداشت موقت برای یک یا چند مدت دیگر تصمیم مناسب اتخاذ کند؛ ولی حداکثر مدت آن از زمان دستگیری

قانون و ماده ۱ در صورت احراز شرایطی نیروهای مقاومت بسیج سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به منظور جلوگیری از فرار متهم اجازه دارند که او را توقیف کنند. مطابق این ماده صلاحیت این اشخاص از سمت آنان عاریت گرفته می‌شود؛ بدین معنا که به دلیل داشتن صفت خاصی می‌توانند از این صلاحیت استفاده کنند. این گروه از اشخاص از حیث زمانی همانند ضابطان دادگستری نباید بیش از یک ساعت مرتکب را نزد خود نگهدارند. این محدودیت زمانی هر چه کمتر شود از کمانه‌ای شدن واکنش کیفری و برچسب‌زنی جلوگیری می‌نماید.

۵. نظریه تسامح یا تساهل صفر ابتدا توسط تانن بام در آمریکا به سال ۱۹۳۸ مطرح گردید. مطابق این دیدگاه هیچ جرمی ولو خفیف و پیش پا افتاده را نباید بی‌پاسخ گذاشت. ضابطین مکلفند هر خلافی را که رویت کردند؛ ولو بسیار خفیف را به دادگاه ارجاع دهند. در این رویکرد اختیار ضابطین و مقام‌های قضایی در بایگانی کردن پرونده و تعلیق تعقیب سلب می‌کند. حتی در برخی ایالت‌های آمریکا دستورالعمل‌ها یا اصول حاکم بر تعیین مجازات وجود داشته که قاضی را از اعمال و در نظر گرفتن خصوصیات فردی مرتکب دور می‌دارد (نجفی‌ابرنآبادی، ۱۳۹۱: ص ۹۵).

۱. قاضی جزئی به موجب مواد ۱۵۶ و ۱۵۷ قانون اجرائیات جنائی مصر، صلاحیت رسیدگی به خلاف‌ها و جنحه‌ها به غیر از جنحه‌های مطبوعاتی و علیه اشخاص در دادگاه جنحه‌ای را دارد. در نظام حقوقی ایران معادل دادگاه کیفری دو است.
۲. قاضی تحقیق مقام قضائی بوده که بنا به ارجاع دادستان، تحقیقات مقدماتی پرونده را انجام می‌دهد (فوزی، ۲۰۱۰: ص ۱۳). در نظام حقوقی ایران معادل بازپرس است.
۳. در حقوق ایران معادل معاون دادستان است.
۴. چنین رویکردی در ایران بر مبنای سلب توان بزه‌کاری بیشتر و فرار مرتکب حتی قبل از مرحله تحقیق، توسط شهروندان نیز قابل تحقق است. تبصره ۱ ماده ۴۵ ق.آ.د.ک به صراحت بیان می‌دارد: اگر جرم مشهود بوده و از جرایم بندهای الف تا ت ماده ۳۰۲ قانون مذکور باشد، تمام شهروندان این صلاحیت را دارند که به منظور جلوگیری از فرار مرتکب جرم، او را توقیف نمایند. در واقع تعیین‌کننده صلاحیت این اشخاص، شهروند بودن آن‌ها است؛ منتها صلاحیت آن‌ها به منظور پیشگیری از کمانه‌ای شدن واکنش کیفری از دو جهت با محدودیت مواجه است: اول فقط در جرایم معینی می‌توانند مرتکب جرم را توقیف کنند و دوم همانند ضابطان دادگستری بیشتر از یک ساعت نمی‌توانند مرتکب را نگه دارند. مورد دیگر را می‌توان در قانون حمایت قضایی از بسیج یافت. مطابق این

بیش از حد معمول بوده و باید به سه ماه کاهش یابد. ۲. تمدید مدت بازداشت موقت بدون ارجاع پرونده به قاضی ویژه و استماع اظهارات هیأت تحقیق، دادستان، متهم و وکیل او دارای ایراد است. از این رو تصریح قانون‌گذار به امکان درخواست آزادی به عنوان حقی برای متهم بازداشت شده مورد تأکید جامعه حقوقی عربستان قرار گرفته است (آل‌ظفران، ۲۰۰۵، ص ۳۷۸). این چنین است که در سیاست جنایی امنیت‌گرا حق آزادی شخصی مورد تعرض قرار می‌گیرد؛ چرا که افزایش مدت بازداشت موقت، حق آزادی شخصی که بزرگ‌ترین دغدغه‌ی نظام حقوق بشری بوده را نادیده می‌انگارد و با اقدام‌های مربوط به مداخله در وضعیت ماقبل جنایی یا اقدام‌های پیشگیرانه وضعی، حق خلوت و حریم شخصی را از طریق مداخله و رصد رفت و آمدهای عادی، خدشه‌دار می‌سازد و به نوعی به ترس متهم بازداشت شده از بزه‌دیده واقع شدن نیز دامن خواهد زد. هم‌چنین رویکرد فعلی این دو کشور به ویژه عربستان در تضاد با جرم‌شناسی تعامل‌گرا نیز می‌باشد، زیرا مطابق این دیدگاه تشکیلات دستگاه عدالت کیفری به عنوان نهادها و فرآیندهایی برچسب‌زن و مؤثر در ارتکاب جرم شناخته می‌شوند و هرچه میزان دخالت این نهادها کمتر باشد، قدرت برچسب‌زنی نیز کاهش می‌یابد (رستمی تبریزی و محتشمی، ۱۳۹۲، ص ۴۸). از این رو موضع قانون‌گذار مصر، نسبت به قانون‌گذار عربستان که مدت کمتری برای بازداشت موقت در نظر گرفته و کمتر موجب برچسب‌زنی به متهم می‌شود با یافته‌های جرم‌شناسی تعامل‌گرا نزدیک‌تر بوده و از امنیت‌گرایی سیاست جنایی و آثار آن فاصله می‌گیرد؛ زیرا در تشکیل یک فرآیند پاسخ‌دهی به پدیده مجرمانه دچار انحراف به سود حاکمیت نشده است.

تشخیص دهد که متهم را باید برای مدتی بیش از چهل و پنج روز طبق قانون مصر و بیش از چهل روز طبق قانون عربستان بازداشت نماید، به موجب ماده‌ی ۱۴۳ قانون اجرائیات جنائی مصر قاضی تحقیق مکلف است؛ پرونده را نزد دادگاه جنحه‌ای بدوی^۱ مطرح کند (سلامه، ۲۰۱۸، ص ۶۸). این در حالی است که در نظام حقوقی عربستان پرونده باید دوباره به رئیس هیأت تحقیق یا دادستان ارجاع شده تا تصمیم به تمدید آن برای یک یا چند مدت پیوسته‌ای که هر یک نباید بیش از سی روز باشد را صادر نماید، به نحوی که مجموع مدت‌های بازداشت از تاریخ دستگیری بیش از صد و هشتاد روز (شش ماه) طول نکشد (السلمی، ۱۴۴۰، ص ۴۵). بعد از انقضای حداکثر مدت مذکور، مقام قضائی ملزم به فک قرار و آزاد نمودن متهم است؛ در غیر این صورت متهم را به دادگاه صالح ارجاع می‌دهد تا مدت مذکور را تمدید کند. تا این مرحله، مقام قضائی که صلاحیت تمدید مدت بازداشت را داشته، رئیس هیأت تحقیق یا دادستان بوده است. از این مرحله به بعد تنها مقام صالح برای تصمیم‌گیری در مورد تمدید مدت بازداشت یا آزادی متهم، دادگاه صالح خواهد بود (الغیدانی، ۲۰۱۶، ص ۶۹). سیاست مرحله‌ای نمودن مدت بازداشت حاکی از سیاست جنائی متزلزل و سرگردان است. بدین معناست که مقنن به منظور حفظ حقوق متهم و هم‌نوايي با مقرره‌های بین‌المللی و تبعیت از سیاست جنایی تساهل‌گرا و کرامت‌مدار، حداکثر مدت بازداشت موقت را مشخص می‌نماید ولی برای این‌که بتواند مقتضیات حاکمیت از حیث کنترل و سرکوب هرگونه خطر را مهیا سازد، قاضی را ملزم به فک قرار بازداشت نمی‌نماید؛ بلکه این اختیار را در صلاحیت او قرار می‌دهد که بتواند آن را برای چندین بار تمدید کند.

یکی از حقوق‌دانان عربستان ایرادهایی را به رویکرد فعلی قانون‌گذار وارد نموده است: ۱. مدت شش ماه موضوع ماده‌ی ۱۱۴ قانون اجرائیات جزائی

۱. در حقوق ایران معادل دادگاه کیفری دو است.

۳٫۲ اختیارات دادگاه کیفری دو و تأثیر آن بر سیاست جنایی

دادگاه کیفری دو در حقوق ایران معادل دادگاه جنحه‌ای بدوی در نظام حقوقی مصر و دادگاه جنحه‌ای در عربستان است. طبق ماده‌ی ۲۰۲ قانون اجرائیات جنائی مصر قاضی جزئی به عنوان رئیس دادگاه جنحه‌ای بدوی بعد از انقضای حداکثر مدت بازداشت موقت می‌تواند آن را برای یک یا چند مدت متوالی که هر یک بیش از پانزده روز نمی‌شود، تمدید کند. این بدان معناست که هر پانزده روز یک‌بار قرار بازداشت موقت باید مورد بازبینی قرار گیرد؛ به نحوی که مجموع آن‌ها بیش از چهل و پنج روز نگردد (العسکری، ۲۰۲۰، ص ۱۱۳). دادگاه جنحه‌ای بدوی به موجب ماده‌ی ۱۴۳ قانون مذکور بعد از استماع اظهارات دادستان و متهم، در خصوص تمدید مدت بازداشت برای یک یا چند مدت متوالی اتخاذ تصمیم می‌نماید (فوزی، ۲۰۱۸، ص ۱۵۷). پس تا این مرحله متهم برای مدت حداکثر چهل و پنج روز توسط قاضی تحقیق و حداکثر تا چهل و پنج روز توسط قاضی جزئی و در مجموع نود روز، بازداشت می‌شود. این در حالی است که در نظام حقوقی عربستان طبق ماده‌ی ۱۱۴ قانون اجرائیات جنائی همان کشور دادگاه جنحه‌ای می‌تواند بازداشت موقت را تا جایی که ضروری تشخیص دهد، ادامه دهد. در این مرحله دادگاه مقید به سقف خاصی به عنوان حداکثر مدت بازداشت موقت نیست. سیاست‌گذاران جنایی، از جمله دستگاه قانون‌گذاری کشور عربستان که سقف مشخصی در نظر نگرفته است، باید همواره به این موضوع واقف باشد که پیروی از رویکردهای امنیت‌گرایانه سیاست جنایی می‌تواند به عنوان مُسکن موقت شرایط را آرام سازد، ولی در عین حال می‌تواند به سرگردانی پاسخ‌ها و عدم کارایی واکنش کیفری شدید دامن زند و متولیان پاسخ‌دهی را به

صورت برعکس در تقابل با پدیده‌ی مجرمانه قرار دهد.

با این حال، رویکرد بالا که متهم تا زمان محکومیت و اجرای مجازات در بازداشت بماند با مقتضیات بزه‌دیدگی کمین‌گری مطابقت دارد. در صورت عدم اجرای چنین رویکردی احتمال تکرار جرم توسط همان متهم علیه همان بزه‌دیده بسیار زیاد گردیده و همیشه استرس بزه‌دیدگی مجدد دامن‌گیر بزه‌دیده می‌شود.^۲ این در حالی است که بازداشت متهم مانع تکرار جرم علیه بزه‌دیده شده و در نتیجه بزه‌دیده را از این ترس و استرس رها می‌نماید. البته چنین رویکردی می‌تواند اصل برابری اشخاص در قبال عدالت کیفری را نقض کند، زیرا قضات متعدد دارای سلیق شخصی گوناگون بوده و هر یک در خصوص اشخاص دارای شرایط مشابه تحت تأثیر سلیق شخصی، واکنش متفاوتی از خود بروز داده و در نتیجه عدالت کیفری در مقابل دو شخص با شرایط یکسان، دو واکنش متفاوت از خود نشان خواهد داد و یکی را تا یک سال و دیگری را تا پنج سال در بازداشت موقت نگه می‌دارد که با فلسفه و وظیفه اصلی عدالت کیفری همانا حمایت بی‌دریغ از ارزش‌های انسانی و حقوق بشر منافات خواهد داشت.

۳٫۳ کمانه‌های واکنشی قرار بازداشت موقت در دادگاه کیفری یک

واکنش کیفری از جمله بازداشت موقت به دنبال خود آثاری بر متهم، خانواده، حیثیت و شخصیت او دارد. این آثار کمانه‌های واکنش کیفری می‌باشد که در سیاست جنایی به عنوان واکنش کیفری کمانه‌ای از آن یاد می‌شود. صلاحیت دادگاه کیفری یک نسبت به دادگاه کیفری دو وسیع‌تر بوده و می‌تواند واکنش کیفری با کمانه‌های بیشتر بر خانواده، حیثیت و شخصیت ارائه کند. دادگاه جنائی در

۲. ن.ک: هژبرالساداتی و سلیمانی کورانی، ۱۳۹۵، ص ۹۵

۱. ماده‌ی ۱۴۳ قانون اجرائیات جنائی مصر اعلام می‌دارد؛ مدت بازداشت موقت تا مرحله دادگاه جنحه‌ای بدوی نباید بیش از سه ماه باشد.

شخصی، خواهد بود. این در حالی است که در نظام حقوقی عربستان در این‌گونه جرائم، اگر تمام مهلت‌ها و مدت‌های بازداشت در مرحله تحقیقات سپری شود، ولی هم‌چنان نگهداری و بازداشت متهم ضرورت داشته باشد، به موجب ماده‌ی ۱۱۴ قانون اجرائیات جنائی عربستان، پرونده باید نزد دادگاه جنائی مطرح شود. این دادگاه می‌تواند بازداشت موقت را تا جایی که ضروری تشخیص نماید، ادامه دهد. در این مرحله دادگاه مقید به سقف خاصی نبوده و با الزام به فک یا تخفیف قرار مواجه نیست؛ از این‌رو، می‌تواند درخواست تمدید مدت بازداشت موقت را برای یک یا چند مدت پیوسته بپذیرد. موضع اخیر به شدت به حق آزادی، اصل برائت و اصل عدم جواز نگهداری اشخاص خدشه وارد می‌کند و آزادی متهم را به خطر می‌اندازد (الشربیدی، ۱۴۲۵، ص ۲). اتخاذ چنین موضوعی نشان از سیاست جنائی امنیت‌گرا و اعمال نظام کنترل اجتماعی است. برای همین ماده‌ی ۱۱۵ قانون گفته شده، حق اعتراض متهم به قرار بازداشت موقت یا تمدید آن را به رسمیت شناخته است. رویکرد قانون عربستان از حیث عدم تعیین سقف بازداشت موقت در تحقیقات جنائی، تحت تاثیر الگوی امنیت‌مدار عدالت کیفری بوده و به نحوی تابع الگوی مصلحت‌گرایی است (صادقی، ۱۳۹۴، ص ۱۲۰) که در آن مقام قضائی طبق تشخیص خود و به منظور تحقق صلاح بزه‌کار و بزه‌دیده اختیار تام داشته که می‌تواند حق بر آزادی را مخدوش نماید.^۲

نظام‌های حقوقی مصر و عربستان با کمی تسامح صلاحیتی همانند صلاحیت دادگاه کیفری یک در نظام حقوقی ایران دارد. بازداشت موقت شخصی که به ارتکاب جرم مهم که رسیدگی به آن در صلاحیت دادگاه جنائی باشد، در مرحله تحقیقات مقدماتی تا پنج ماه بوده اما در صورت وجود ضرورت برای ادامه آن مقام تحقیق مکلف می‌گردد که پرونده را به دادگاه جنایی ارجاع و حسب دستور آن اقدام نماید. این دادگاه مدت بازداشت موقت را برای یک یا چند مدت مشابه چهل و پنج روزه تمدید می‌کند. با این‌حال بازداشت نباید از یک سوم حداکثر مجازات سالب آزادی جرم ارتكابی بیشتر گردد؛ در غیر این صورت متهم باید آزاد شود (مواد ۱۴۳ و ۱۵۱ قانون اجرائیات جنائی مصر). با این‌که رهایی مقام قضائی از لزوم فک یا تخفیف قرار بازداشت بعد از انقضای حداکثر مدت آن در همه موارد پیشین نیازمند احراز ضرورت حاد^۱ بوده، اما قانون‌گذار مصر از احصای علت‌ها و عوامل مقتضی تمدید مدت بازداشت به ویژه در مواد ۱۳۳ و ۱۳۷ قانون اجرائیات جنائی مصر بازمانده است (حسنی، ۲۰۱۹، ص ۴۱). این امر باعث می‌شود که در تمدید مدت بازداشت اعمال سلیقه و برداشت‌های شخصی بیشتر شده و در نتیجه آزادی اشخاص که اصل بر برائت آنان است، قربانی برداشت‌های مختلف قضات گوناگون گردد و نتیجه‌ی غیرمستقیم اعمال چنین تفکری در عرصه‌ی این نوع از سیاست جنایی، نقض دستاوردهای نظام حقوق بشری از جمله حق آزادی

۱. قانون‌گذار لبنان در ماده‌ی ۱۰۸؛ از عبارت «ضرورت حاد» استفاده نموده، بدون این‌که معیار و شاخصی برای آن در نظر بگیرد. قانون‌گذار در این مورد صلاحیت نسبی به مقام قضائی اعطا نموده که بر مبنای تشخیص خود عمل نماید (غمامی، ۱۳۹۶؛ ۱۳۷). از این‌رو با سنجش شرایط پیرامونی نسبت به حاد و ضروری بودن اوضاع قضاوت نموده و بازداشت را ادامه می‌دهد. این امر راه را به سوی سلب آزادی دیگران و استفاده سلیقه‌ای از اختیار تمدید مدت قرار بازداشت موقت می‌گشاید. منظور قانون‌گذار از ضرورت حاد، استمرار وجود یکی از موارد توجیه‌کننده صدور قرار بازداشت موقت در ماده-۱۰۷ از جمله جلوگیری از اکراه شهود و بزه‌دیده توسط متهم،

حمایت از خود متهم در برابر انتقام بزه‌دیده یا اولیای او و جلوگیری از ایجاد بزه‌دیدگی مجدد و تکرار جرم باشد.
۲. در ایران نیز مقام قضایی در دادگاه کیفری یک ویژه نوجوانان و دادگاه اطفال و نوجوانان، به موجب ماده‌ی ۲۸۷ ق.آ.د.ک می‌توانند کودکان و نوجوانان را نزد والدین یا اشخاص دیگر نگهدارند، به نحوی که هر موقع حضور آن‌ها در مرجع قضائی لازم شود، آن‌ها را معرفی کنند. این اقدام به نوعی می‌تواند نگهداری اطفال و نوجوانان در جایی غیر از زندان یا کانون اصلاح و تربیت به حساب رفته که از این جهت با بازداشت موقت بی‌شبهت نیست، زیرا موجب محدودیت در رفت و آمد کودک می‌شود. در این موضع، به‌ظاهر حداکثری برای مدت این سپردن کودکان و نوجوانان به والدین یا غیر

۳،۴ صلاحیت مقام سیاسی (غیر قضائی) در بازداشت متهمان

در نظام حقوقی کشور مصر مشاهده می‌شود که بعضی از مقامات غیرقضائی که دارای پایه سیاسی در رأس امور کشور هستند همانند رئیس‌جمهور، می‌توانند اشخاصی را به منظور حفظ امنیت کشور بازداشت نمایند. ماده سوم قانون شرایط بحرانی^۲ با صراحت این صلاحیت را به رئیس‌جمهور کشور اعطا نموده که در موارد اورژانسی و اضطراری بتواند تدابیر و اقدامات لازم و مناسب را جهت صیانت امنیت و نظم عمومی اتخاذ کند. به طور خاص یکی از این اقدامها، دستگیری و بازداشت اشخاص مظنون یا خطرناک است، بدون این‌که به مقرره‌های قانون اجرائیات جنائی از جمله لزوم رعایت حداکثر مدت زمانی بازداشت متهمان و تکلیف به فک یا تخفیف قرار بازداشت موقت، مقید باشد.

برخی از حقوق‌دانان این‌گونه حبس را «حبس مطلق» نامیدند (ابوعامر، ۱۹۵۸: ۲۱۴). علاوه بر رئیس‌جمهور، مقام قضائی دیگر با عنوان «دادستان عالی امنیت دولت»^۳ به عنوان عضوی از دفتر دادستان کل کشور که صلاحیت انجام تحقیقات جرائم موضوع قانون شرایط بحرانی یا دستورالعمل‌های آن را داراست، این صلاحیت را نیز دارد که قرار حبس مطلق (بازداشت موقت بدون مدت) صادر کند (همان: ۲۱۵). ولی این بدان معنا نیست که متهم بازداشت‌شده حق اعتراض هم نداشته باشد، ماده سه مکرر الف قانون مذکور برای متهم بازداشت شده این حق را به رسمیت شناخته که شش ماه پس از بازداشت اگر آزاد نشد، نسبت به تصمیم رئیس‌جمهور اعتراض کند. این اعتراض باید در قالب درخواست به دادگاه عالی امنیت دولت^۴ تقدیم شود. بند سوم ماده مذکور اذعان

با وجود این اگر بر مبنای نگرش نظریه‌های جرم‌شناسی واکنش اجتماعی که در آن‌ها نحوه برخورد جامعه و دستگاه کیفری با ارتکاب جرم و اثر آن بر متهم کانون توجه می‌باشد، به رویکرد دو قانون‌گذار بالا نسبت به این موضوع بنگریم، قانون مصر برای واکنش (بازداشت) نسبت به انتساب اتهام، قواعد و مهلت‌هایی در نظر گرفته است؛ حال آن‌که قانون‌گذار عربستان آن را به تشخیص مقام قضائی واگذار نموده است. به عبارتی واکنش اجتماعی در نظام حقوقی مصر، قانونی و در نظام حقوقی عربستان قضائی است. با توجه به این‌که تفویض اختیار تام به مقام قضائی، امکان نقض حقوق متهم توسط او (مقام رسیدگی‌کننده) را فراهم می‌کند، قانون‌گذار مصر اقدام به تعیین حدود نموده است، ولی قانون‌گذار عربستان تحت تأثیر سیاست جنایی امنیت‌گرا، با فرض دشمن پنداشتن بزه‌کاران و حمایت از نوعی حقوق کیفری دشمن‌مدار، آن را بی‌قید و شرط در صلاح‌دید قاضی قرار داده است. چنین کاری موجب می‌شود قاضی با تعدی در انتخاب واکنش صحیح، موجب تشدید روحیه بزه‌کاری و افزایش حس انتقام‌جویی از جامعه در متهم گردد. در مقابل، قانون‌گذار مصری برای صلاحیت مقام قضایی مرزهای زمانی در نظر گرفته که مبادا قاضی از آن مرزها فراتر نهاده و به حقوق و آزادی‌های قانونی تعرض نماید. از این حیث سیاست جنایی اتخاذ شده در عربستان دارای واکنش سرکوب‌گر بوده و آن را به سمت امنیتی شدن پیش می‌برد، امری که نظام حقوقی مصر از خطر آن در امان است.

آن‌ها در قانون معین نگردیده است. در این صورت مدت حداکثر آن را باید تا زمان ادامه یافتن دادرسی کیفری دانسته که موجب خدشه به اصل آزادی اشخاص می‌توان تلقی گردد.

۱. ن.ک به: (قناد و اکبری، پیشین، ص ۱۳۲)

۲. قانون شماره ۶۲ مصوب سال ۱۹۵۸ میلادی تحت عنوان

"قانون الطوارئ"

۳. (نیابه امن الدولة العليا)

۴. (محكمة أمن دولة العليا)

۴ نتیجه‌گیری

بازداشت موقت، آزادی را به عنوان یکی از مهم‌ترین سرمایه‌های انسانی، نقض و روحیه بزه‌کاری و حس انتقام‌جویی از جامعه را می‌افزاید؛ به همین خاطر، نظام‌های حقوقی مترقی برای آن مدت تعیین نموده تا از پیامدهای آن کاسته و حق جامعه بر امنیت رعایت شود. تطبیق و مقایسه مواضع کشورهای مورد بحث در خصوص مدت بازداشت موقت ما را به نتایجی همانند موارد ذیل رهنمون می‌سازد. اول این‌که کشورهای مصر، عربستان و لبنان تحت تأثیر سیاست جنائی امنیت‌گرا بازداشت موقت بدون مدت در نظام حقوقی خود داشته، ولی ایران به جز در موارد استثنایی دارای این نوع بازداشت موقت نیست. در این امر موضع قانون‌گذار ایران نزدیکی و تطابق بیشتری با اصل برائت، حق بر آزادی و برخی از مقتضیات جرم‌شناسی دارد. موضع سایر کشورها اصل و حق مذکور را که در بند یک ماده‌ی ۹ و بند دو ماده‌ی ۱۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی تضمین شده، به شدت نقض می‌نمایند. نظام حقوقی بعضی از کشورها در تقابل سیاست جنائی امنیت‌گرا و مسؤولیت نقصان یافته که دارای خطر کمتری برای جامعه است، موضع تهاجمی اتخاذ نموده‌اند. مانند کشور لبنان که بازداشت افراد ۱۲ سال را ممکن دانسته است. این در حالی است که در نظام حقوقی ایران و مصر فقط اشخاص بیشتر از ۱۵ سال را می‌توان در کانون اصلاح و تربیت نگهداری نمود. با وجود افزایش مدت بازداشت موقت یا در نظر گرفتن بازداشت بدون مدت با کمی تسامح در تمام این کشورها، اهداف امنیت‌گرایانه سیاست جنائی تحت‌الشعاع این چالش‌های جدی قرار گرفته و می‌توان گفت نوعی بحران و انسداد در پیش‌برد برنامه‌های آن ایجاد کرده است. هرچند ممکن است شهروندان از این راه، به صورت مقطعی احساس امنیت کنند، اما پس از مدتی این موضوع در سایه‌ی معضله‌های رخ داده و پیامدهای آن قرار خواهد گرفت و هر چه بیشتر به تضعیف اصول و

می‌دارد که اگر دادگاه عالی امنیت دولت اعتراض متهم بازداشت‌شده را پذیرا شود و رأی به آزادی او صادر کند، این رأی قابل اجرا نیست مگر این‌که رئیس‌جمهور تأیید کند.

چنین موضعی در نظام حقوقی کشور عربستان ملاحظه نگردید. این چنین صلاحیتی نمی‌تواند دلیلی غیر از اتخاذ سیاست امنیت‌گرایی داشته باشد. حتی نمی‌توان گفت که سیاست جنائی این کشور امنیت‌گرایی است چون مقامی که می‌تواند این تصمیم را اتخاذ کند، مقام قضائی نبوده بلکه مقام سیاسی است که آن را نمی‌توان در سیاست جنائی داخل دانست. مقوله‌ی سیاست جنائی امنیت‌گرا با شعار تأمین حداکثری امنیت شهروندان، دچار نوعی بحران شده و با توسل به ابزار عوام‌پسند مانند تأمین حداکثری امنیت، به هدف خود که سرکوب نطفه خطر است، رسید. در ایران نیز بارقه‌هایی از این موضوع را می‌توان یافت، زیرا حصر خانگی یک نوع توقیف و بازداشت می‌باشد. حصر خانگی در خصوص رخ‌دادهای ۱۳۸۸ با استناد به مصوبه شورای عالی امنیت ملی صورت گرفته و ساختار این شورا با توجه به اعضا و رئیس آن بیشتر دارای جنبه سیاسی است. بنابراین مقامی که تصمیم به حصر خانگی را مصوب نموده، یک مقام قضائی به تمام معنا نیست و همانند کشور مصر از لحاظ مدت مقید به سقف خاص زمانی نیست. آنچه این موضوع را سخت‌گیرانه‌تر نموده عدم امکان اعتراض برخلاف کشور مصر می‌باشد. بنابراین به نظر می‌رسد، با توجه به این موضوع و شاهد مثال‌های دیگر، با وجود آن‌که در اصل نظام حقوقی ایران تابع نظام اول (تعیین سقف مدت بازداشت بر اساس نوع و شدت جرم) بوده ولی بارقه‌هایی از نظام دوم (تعیین مدت بازداشت بر اساس مقام صادرکننده) نیز در آن ملاحظه شود. این موضوع موجب می‌شود که سیاست جنائی کشور ایران نمونه‌ای از سیاست جنائی سرگردان باشد.

پس از تطبیق مواضع قانون‌گذاران کشورهای مختلف، به منظور استفاده از نقاط قوت نظام‌های حقوقی خارجی و رفع کاستی‌های موجود در قانون داخلی و دوری از پیامدهای امنیت‌گرایی و انحراف از هدف عدالت کیفری پیشنهاد می‌گردد؛ سقف مدت بازداشت موقت در جرائمی که مجازات حبس نداشته یا حبس آن‌ها فاقد حداقل بوده، در صورت امکان یک یا دو ماه و در غیر این صورت یک سال لحاظ گردد. نگهداشتن متهم در بازداشت‌گاه بعد از پایان یافتن مهلت‌های قانونی بازداشت موقت، حتی به بهانه عدم معرفی کفیل یا تودیع وثیقه برخلاف قانون و شرع است. در این موارد مقام قضائی باید اقدام لازم برای آزادی متهم از جمله کاهش وجه وثیقه و کفالت را به عمل آورد تا از برچسب خوردن متهم و امنیتی شدن واکنش کیفری به اتهام او جلوگیری به عمل آید. در نظام حقوقی کشور مصر و ایران موضعی اتخاذ گردیده که از سیاست جنایی امنیت‌گرا فراتر است. این موضع صلاحیت بازداشت افراد بدون مقید شدن به مدت معین را در مصر به رئیس جمهور و دادستان عالی امنیت دولت و در ایران به شورای عالی امنیت ملی اعطا نموده است. اتخاذ این موضع در واقع با شعار عوام‌پسندانه تأمین حداکثری امنیت شهروندان، موجب ایجاد نوعی بحران قضایی می‌گردد.

مبانی سیاست جنایی مطلوب و ناامیدی جامعه از رسیدن به آرامش استوار دامن خواهد زد.

اولین مرحله یا بازه زمانی که کشورهای مورد بحث برای خاتمه دادن به بازداشت موقت در نظر گرفته‌اند باهم تفاوت بسیار داشته، به نحوی که در ایران حسب مورد یک یا دو ماه، مصر پانزده روز، لبنان دو یا شش ماه و عربستان پنج روز می‌باشد. بنابراین کمترین بازه در بین کشورهای مذکور، متعلق به عربستان و بیشترین به لبنان تعلق دارد. موضع قانون‌گذار ایران با مقایسه و تطبیق با مواضع قوانین کشورهای مورد بحث از لحاظ زیاد بودن مدت بازداشت موقت در مرحله نخست (یک یا دو ماه) نسبت به کشورهای دیگر که مدت پنج یا پانزده روزه را در نظر گرفته‌اند، به ضرر متهم می‌باشد. شاید بتوان این موضوع را بر مبنای شرایط محیطی و بالا بودن میزان پرونده‌ها در دادگاه‌های ایران توجیه نمود. با این حال، ایران در خصوص سقف نهایی بازداشت مدت یک یا دو سال (البته بجز مورد استثنایی حصر خانگی) را در نظر گرفته و این موضوع نسبت به کشورهای عربستان، مصر و لبنان که بازداشت موقت بدون مدت یا همان حبس مطلق را مورد پذیرش قرار داده‌اند، قوی‌تر و به نفع متهم می‌باشد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

Ashouri, Mohammad, Criminal Procedure, Vol. 1, Sixth Edition,

Tehran, Samat Publications, 2019.

- Ashouri, Mohammad and Rahmat, Mohammad Reza, "Pattern of Dignified Criminology of Patient Differential Detention in Criminal Procedure in 1999 and 2013", Teachings of Criminal Law, Razavi University of Islamic Sciences, No. 7, Spring and Summer 2014.
- Akbari, Massoud and Qanad, Fatemeh; Government Response to Deviation in Iran's Criminal Policy, Ch 1, Tehran, Majd Publications, 2016.
- Taghizadeh, Muharram, "Comparative study of temporary detention in Iranian and French law", Detective, No. 39, Year 9, pp. 106-122, Summer 2017.
- Tavaklian, Fatemeh, Temporary Detention in Iranian Law and International Documents, Master Thesis, Islamic Azad University, Shahroud Branch, 2015.
- Khaleghi, Ali, Criminal Procedure, vols. 1 and 2, and 28, Tehran, Shahr-e-Danesh Publications, 2015.
- , Notes in the Code of Criminal Procedure, Ch 8, Tehran, Shahr-e-Danesh Publications, 2016.
- Rahimi, Musa and Rahimi Dehsouri, Reza, Statements in the Code of Criminal Procedure, Tehran, Judiciary Press and Publications Center, 2019.
- Dadsetan, Parikh, Criminal Psychology, Che Ninth, Tehran, Samat Publications, 2011.
- Rostami, Hadi, Criminal Procedure Code, Ch 1, Tehran, Mizan Publishing, 2019.
- Rostami Tabrizi, Lamia and Mohtashami, Neda, "Theory of Interactionism and its Critical Analysis", Legal Studies, Volume 5, Number 2, Fall 2013.
- Sadeghi, Mohammad Hadi, "The Conflict of Expediency and Victim Rights in Islamic Criminal Law", Quarterly Journal of Teacher of Humanities, Volume 9, Number 3, 2015.
- Tahmasebi, Javad and Golriz, Amin, "A Comparative Study of Temporary Detention in the Rules and Procedures of International Criminal Courts with Human Rights and Domestic Law Documents", Comparative Law Studies, Volume 3, Number 2, Fall and Winter 2012.
- Tahmasebi, Javad, Criminal Procedure Code, Vol. 1, Ch. 3, Tehran, Mizan Publications, 2017.
- Alipour, Hassan and Yekrangi, Mohammad, "Legal system and human rights in Saudi Arabia", Strategic Studies, No. 1, Year 20, Serial No. 75, Spring 2017.
- Ghamami, Seyed Mohammad Mehdi, Comparative Public Law of Lebanon, Tehran, Imam Sadegh University Press, 2017.
- Qanad, Fatemeh and Akbari, Massoud, "Security Policy of Criminal Policy", Criminal Law Research, Fifth Year, Issue 18, Spring 2017.

- Karkhiran, Mohammad Hossein, The most complete collection of criminal procedure, Volume 2, Tehran, Rah-e Novin Publications, 2014.
- Keshvari Baghan, Saeed, Temporary Detention in Iranian Criminal Law and International Documents with an Approach to the Rights of the Accused, Master Thesis, Shahid Beheshti University, 2005.
- Goldoust Joybari, Rajab, Criminal Procedure Code, Ch 12, Tehran, Jangal Publications, 2020.
- Najafi Abrandabadi, Ali Hossein and Hashembeigi, Hamid, Encyclopedia of Criminology, Ch 4, Tehran, Ganj-e-Danesh Publications, 2016.
- "Discourse of the Legislator's Criminal Policy in the Criminal Procedure Code of 2013", in: Ulfat, Nematullah "By Effort", Collection of Memorandum Articles Dr. Nasser Ghorbannia, Ch 2, Qom, Mofid University Press, 2017.
- Following Dignified Criminal Justice, Special Issue of the Conference on Judiciary and Citizenship Rights, 2007.
- Criminal Sociology Lectures, edited by Mehdi Sabouripour, revised in 2012.
- Noorbaha, Reza, "Wandering Criminal Policy", Journal of Legal Research, Nos. 25 and 26, Summer 1999.
- Mansouri, Seyed Mehdi, Jurisprudential Principles of Temporary Detention in Crimes Against Physical Integrity, Journal of Islamic Law, Year 6, Issue 21, Summer 2009.
- Moazenzadegan, Hassan Ali and Changai, Farshad and Rahdarpour, Hamed, Decreased criminal responsibility of children and adolescents in criminal offenses approved by the Islamic Penal Code 1392, National Conference on Criminal Policy of Iran against delinquency and victimization of children and adolescents, 2014.
28. Hejbralsadati, Hanieh and Soleimani Korani, Sanaz, "Legal Victimology and its Applications in Criminal Investigation", Detective, Year 9, No. 34, Spring 2016.
- Elahimanesh, Mohammad Reza and Rahimi, Mohammad Mehdi, Criminal Procedure Code, Vol. 1, Ch. 2, Tehran, Majd Publications, 2015.
- Yazdanian, Mohammad Reza, "Innovations of the new law of criminal procedure regarding temporary detention: a comparative approach", Detective, Volume 2, Number 31, Year 8, Summer 2015.

B. Arabic

- Abu Amer, Muhammad Zaki, Criminal Procedures, Beirut, Al-Halabi Human Rights Publications, 2010.

- Al-Zafran, Abdullah, Precautionary Detention in the System of Criminal Procedure and Islamic Law in Comparison with Positive Law, Research Presented for a Master's Degree in Criminal Functioning - Specialization in Islamic Criminal Legislation, Naif Arab University for Security Sciences, Saudi Arabia, 2005.
- Hosni, Mahmoud Naguib, Explanation of the Code of Criminal Procedure, 2nd Edition, Cairo, Dar Al-Nahda Al-Arabiya, 2019.
- Salameh, Ismail Muhammad, "Arrest is a more accurate term for pre-trial detention," Public Security, Issue 103, pp. 12-15, Dhul-Hijjah 2010.
- Salama, Mamoon Muhammad, Criminal Procedures in Egyptian Legislation, Volume 2, Cairo, Dar Al-Fikr Al-Arabi, 2018.
- Al-Salmi, Hafez, "Pretrial Detention," Public Security, Issue 28, Sha'ban 2019, pp. 91-104.
- Al-Sharidi, Musaed, Pre-trial detention in the criminal procedure system: a comparative study, supplementary research submitted to obtain a master's degree in the Department of Sharia Politics, Imam Muhammad bin Saud Islamic University, Saudi Arabia, 2004.
- Abdel Moneim, Suleiman, Principles of Criminal Procedure, Part 2, Beirut, Al-Halabi Human Rights Publications, 2016.
- Al-Azzawi, Ahmed Wali, "The ruling on the check associated with a term and the extent of the precautionary attachment according to it", the Judiciary, Issues 1 and 2, the forty-third year, pp. 293 TA 297, 2020.
- Al-Askari, Sabri, "Pre-trial detention after the issuance of the investigations law: questions and problems in the application", Lawyer, No. 9 and 10, fifty-second year, pp. 113-118, November and December 2020.
- Allam, Hassan, "Arrest of Persons and Pre-trial Detention between the Constitution, the Code of Criminal Procedure and the Exceptional Laws", The Lawyer, Nos. 3 and 4, Sixtieth Year, pp. 39-60, March and April 2019.
- Al-Ghaidani, Mishaal, Precautionary Detention Guarantees in the Saudi Criminal Procedure System, a thesis for obtaining a master's degree, Naif Arab University for Security Sciences, Saudi Arabia, 2016.
- Fawzi Heshmat, "Pretrial Detention and Imprisonment Applicable to the Public Prosecution Authority after Law 107 of 1962," Law Firm, Nos. 8 and 9, 44th year, pp. 654-655, April and May 2019.
- Fawzi, Amara, investigative judge, thesis submitted for obtaining a doctorate of science, University of the Brothers Mentouri Constantine, Algeria, 2018.
- Lotfi Jumaa, Rabeh, "Pretrial Detention and Absolute Imprisonment," Public Security, Issue 51, pp. 21-26, Rajab 2020.

Al-Moatasem Billah, Adham, Pre-trial
detention between the legal
text and implementation,
Beirut, Al-Halabi Human Ri

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی